

Дзюба Л.В.

*студентка 5-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО УЧАСТІ ЗАХИСНИКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ СТОСОВНО НЕПОВНОЛІТНІХ

Сенсом адвокатської діяльності, що визначає її соціальне значення, є правова допомога населенню. Проблеми надання юридичної, правової допомоги населенню набувають тим більше значення, чим більш ускладнюється правова система держави, а звичні суспільні відносини набувають характеру правовідносин. Участь захисника у справах неповнолітніх є обов'язковою. У кримінальному судочинстві захисник є самостійним учасником процесу і особою, яка здійснює в установленому порядку захист прав та інтересів підозрюваних, обвинувачених, і надає їм юридичну допомогу у кримінальному провадженні. Без ефективної діяльності адвоката право на захист і процесуальну рівноправність обвинуваченого і слідчого (прокурора) – перетворюється на формальність.

Слід зазначити, що в наш час великої популярності набирає система ювенальної юстиції щодо розгляду справ за участю неповнолітніх. Саме відповідно до цієї концепції я б і хотіла розглянути діяльність адвоката у кримінальному процесі.

Погоджуючись з тим, що участь адвоката-захисника у провадженні, особливо за участю неповнолітніх, є необхідною умовою справедливого розгляду справи, необхідно відзначити, що діяльність адвоката у відновному правосудді має свою істотну специфіку, відмінну від його діяльності при розгляді справ у традиційному процесі. Саме у традиційному процесі основним завданням захисту є аргументована суперечка зі стороною обвинувачення з метою відстоювання законного інтересу підзахисного, який полягає в справедливому покаранні з урахуванням всіх обставин, що виправдовують або пом'якшують кримінальну відповідальність; прагнення забезпечити охорону особистих і майнових прав у процесі кримінального провадження і не піддаватися заходам примусу, не викликає інтерес встановлення істини і досягнення інших завдань кримінального судочинства (Зеленський С.М. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності: навч. посіб. / С.М. Зеленський, С.П. Назаренко, Д.П. Письменний. – К.: КНТ. – 2012. – 157 с).

У цьому і проявляється основоположний принцип традиційного кримінального процесу – принцип змагальності. У відновному ж процесі цей принцип зазнає змін, оскільки перед адвокатом не є головним завданням спору зі стороною обвинувачення з питань кваліфікації, доведеності провини тощо. Тут захисник разом з іншими учасниками процесу повинен створити умови для виявлення почуттів, думок і переживань потерпілого, щоб у правопорушника з'явилася можливість побачити в жертві реальну людину, перед якою він винен, шанс мінімізувати наставші злочинні наслідки, відновити справедливість своїми конкретними діями, а також висловити потерпілому каяття, попросити вибачення.

Це дозволяє, з одного боку, домогтися соціальної реінтеграції неповнолітнього, що вчинив злочин, а з іншого – максимально задовольнити інтереси потерпілого, тобто допомогти жертві відновити почуття безпеки, поділитися почуттями, що виникли у зв'язку з кримінальною ситуацією, бути почутим, отримати відповіді на хвилюючі питання, нарешті, отримати компенсацію за заподіяну шкоду.

Таким чином, основна особливість участі адвоката-захисника у кримінальному провадженні за участю неповнолітнього у процесі відновного правосуддя полягає в тому, що адвокат співпрацює зі стороною обвинувачення, в тому числі і безпосередньо з жертвою злочину. Саме співпрацює, а не змагається (Палюх Л. М. Особливості провадження у справах про застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність // Наук. вісн. – Львів. – 2006. – Вип. 3. – С. 259–270).

Надання правової допомоги неповнолітньому підзахисному взагалі має свою специфіку, яка пов'язана з тим, що неповнолітній підозрюваний – це особлива процесуальна фігура. З одного боку, йому забезпечуються додаткові процесуальні гарантії захисту його прав, з іншого – при розслідуванні злочинів, скоєних неповнолітніми, розширюється коло обставин, що

підлягають доказуванню, але в процесі розгляду матеріалів провадження в рамках відновлювальних процедур ця специфіка набуває особливого характеру, який проявляється в іншому – використання адвокатом відомостей, які входять у предмет доказування за участю неповнолітніх як на досудовій, так і в судовій стадії кримінального процесу, зокрема, даних про вік неповнолітнього, його особистості, спосіб життя і взаємини із законними представниками.

Відомо, що у справах неповнолітніх у процесі досудового провадження адвокат поряд з іншими обставинами, що підлягають доведенню, встановлює: вік неповнолітнього, умови його життя та виховання, рівень психічного розвитку та інші особливості його особистості.

Встановлення віку неповнолітнього є найпершим обов'язком адвоката у кримінальному процесі, оскільки вік входить до числа обставин, що підлягають доказуванню у справах неповнолітніх і є однією з умов кримінальної відповідальності неповнолітнього.

Таким чином, якщо адвокат з'ясує, що особа не досягла віку кримінальної відповідальності або його фактичний вік не відповідає його психічному розвитку, а кримінальне провадження розпочато, він заявляє клопотання про закриття кримінального провадження. Однак для досягнення мети відновного правосуддя – виправлення підлітка, його ресоціалізації та недопущення вчинення ним нових правопорушень, на мою думку, навіть після закриття провадження на цій підставі щодо неповнолітнього має бути проведена процедура медіації, в якій повинен брати участь адвокат. Основною метою медіації в даному випадку має стати недопущення повторення неповнолітнім протиправних діянь у майбутньому.

Далі, крім віку, підлягають доведенню обставини, що характеризують умови життя та виховання неповнолітнього, рівень психічного розвитку та інші особливості його особистості. Це можуть бути відомості про стан здоров'я, спосіб життя, коло інтересів, психологічну характеристику (характер, темперамент, моральні якості) неповнолітнього. У традиційному процесі для захисника неповнолітнього ці норми закону відкривають великі можливості, бо майже будь-які дані такого роду можуть використовуватися або для пом'якшення відповідальності, або для звільнення від покарання.

Дані обставини адвокат може отримати з особистих бесід з неповнолітнім, його законними представниками, педагогами, друзями, особами, з якими неповнолітній найбільш тісно спілкується (Палюх Л. М. Інститут застосування примусових заходів виховного характеру у світлі міжнародно-правових актів та основних тенденцій ювенальної юстиції // Наук. вісн. – Львів. – 2005. – Вип. 3. – С.71–82).

У зв'язку з тим, що неповнолітні мають неповну процесуальну дієздатність, а також з тим, що законний представник (батьки, усиновителі, опікуни, піклувальник) несе відповідальність за виховання і поведінку неповнолітнього, чинне законодавство, за загальним правилом, передбачає участь законних представників на всіх стадіях кримінального провадження.

Разом з тим законний представник може бути усунений від участі у провадженні, якщо є підстави вважати, що його дії завдають шкоди інтересам неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого.

Завдання, що виконуються законним представником в ході його участі у процедурі, можуть бути наступні: надання неповнолітньому моральної та психологічної підтримки, захист інтересів неповнолітнього, спільний з адвокатом вибір найбільш оптимальних шляхів захисту неповнолітнього.

Таким чином, беручи участь у розгляді справи щодо неповнолітнього з застосуванням процедур відновного правосуддя, адвокат реалізує основні повноваження, надані йому кримінально-процесуальним законодавством з деякими особливостями. Зокрема, активно співпрацює зі стороною обвинувачення, використовує відомості, що входять до предмету доказування щодо неповнолітніх, в обов'язковому порядку співпрацює з представником потерпілого, а безпосередньо на процедурі медіації адвокат займає пасивну роль, він виступає лише радником і спостерігачем, щоб не порушувалися права і законні інтереси його підзахисного.